

Aktuelt

35 år med *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*

Vel indtil nu det største bogværk om et landområdes fuglefauna blev afsluttet, da bind 14 af *Handbuch der Vögel Mitteleuropas* udkom den 10. maj i år. Det blev markeret under stor festivitas i byen Schwyz i Schweiz, hvor hovedforfatteren prof. dr Urs Glutz von Blotzheim har sit hjem.

I de 14 bind på tilsammen mere end 15000 sider er behandlet de fuglearter, der er udbredt i Mellemuropa, ynglende såvel som gennemtrækkende. Bogen dækker således fuglelivet i Holland, Belgien, Luxembourg, Tyskland, Schweiz, Østrig, Tjekkiet, Slovakiet og Ungarn, men indeholder også oplysninger om arternes udbredelse uden for dette område.

For hver art er sammenfattet alle tilgængelige oplysninger om racer, feltkendetegn, fjerdragt, fældning, stemme, udbredelse, bestande og bestandsændringer, trækforhold, biotoper, bestandstætheder, forplantning, populationsdynamik, adfærd og føde. Og for alle oplysninger er der givet litteraturhenvisninger.

På et punkt afviger bogværket fra andre tilsvarende ornitologiske værker. Der findes kun enkelte sorthvide stregtegninger af adfærdspositioner og nogle få håndtegnede farvetavler, især af pulli og juvenile, men ingen farvetavler eller fotos, der viser arterne i alle deres dragter. Dette er klaret ved hjælp af henvisninger til relevante reproduktioner i andre værker. De sorthvide stregtegninger er alle tegnet efter fotos eller film.

Det, der virkelig karakteriserer *Handbuch*, er henvisningerne til de mange kilder, der har været grundlaget for værket. Selv små notitser fra *Feldornithologen* eller de danske lokalrapporter er taget med, hvor de er relevante, og noget tilsvarende gælder for andre lande. Det er alle disse oplysninger i gennemarbejdet form, der har gjort bogen til det, den er. De citerede kilder fylder mere end 100000 kartotekskort. For eksempel har jeg kunnet finde svar på detaljspørgsmål som: er en *Phylloscopus*, der skiftevis synger gransanger- og løvsangerstrofer, en Løvsanger, der har lært gransangerstrofer, eller en Gransanger, der har lært løv-

Fra bind 1 til bind 14 gik der 31 år. Men så var *Handbuch der Vögel Mitteleuropas* også vokset til 92 hyldecenimeter, 15300 sider, 14 bind og i alt 22 bøger, idet flere bind udkom som to eller tre delbind.

sangerstrofer? Eller: bor Huskskaden altid i løvtræer? Og hvordan varierer dens bestandstæthed i Europa?

Man kan altid indvende, at et storværk udgivet over en lang periode uundgåeligt vil få slagside mht. referencerne. De tidligt behandlede arter mangler selvfølgelig noget i forhold til de sent behandlede. Selv bortset fra dette er bind 1 nok lidt anderledes end de efterfølgende. Det skal ses i lyset af hvor vanskeligt det er allerede fra første dag at have afklaret den endelige form i et bogværk som *Handbuch*. Det skal dog ikke forlede nogen til at tro, at bind 1 vil blive udsendt i en revideret udgave.

31 år mellem første og sidste bind

Det siger sig selv, at et sådant bogværk ikke klares fra det ene år til det andet. Det er et livsværk, som dr Glutz her har leveret sammen med sin medarbejder og gode ven dr Kurt Bauer fra Wien, i nogle af de tidlige bind også med hjælp fra dr Einhard Bezzel.

Professor Urs N. Glutz von Blotzheim (til venstre) og dr Kurt M. Bauer fotograferet under festlighederne i Schwytz i maj 1997. Foto: Lars Halling Sørensen.

For Glutz' vedkommende begyndte arbejdet i 1962 efter et ornitologisk møde i Wiesbaden i Tyskland. På det tidspunkt var han allerede kendt som forfatter til *Die Brutvögel der Schweiz*, udgivet i 1962. Engang fortalte han mig, hvordan han træt efter weekendens møde var gået tilbage til bagegården for at tage hjem til Schweiz, da han til sin store overraskelse fra togvognen fik øje på en op-hidset professor Stresemann, der stod på perronen og nærmest kommanderede ham ud af toget. Stresemann havde tiltunget sig adgang til perronen uden at løse billet, så sammen løb de tilbage til ventesalen, og her blev Glutz kort og kontant spurgt, om han ville stå for et nyt storværk, en efterfølger til dr Günther Niethammers *Handbuch der deutschen Vogelkunde* fra 1937-1942.

Allerede i 1958 var Kurt Bauer på basis af et forskningsstipendium begyndt på det nye værk sammen med Niethammer. Men i 1961 var det blevet Bauer klart, at han ikke kunne afse den fornødne tid. Derfor henvendelsen til Glutz.

Glutz påtog sig opgaven, med Bauer som sin nærmeste medarbejder. En medvirkende årsag til at vælge en ny hovedredaktør har vel også været, at Niethammer i Hitler-perioden havde været nazist, hvilket han selv har bekræftet ved i foror-

det til 3. bind af *Handbuch der deutschen Vogelkunde* (1942) at tilføje "zur Zeit Waffen-SS" efter sit navn.

I 1966 kom så første bind af *Handbuch der Vögel Mitteleuropas* om lommer til flamingoer. Jeg bestilte dette bind lidet anende, at jeg først 31 år senere skulle se afslutningen på værket. Men appetitten blev skærpet i takt med udgivelserne. Som tiden er gået er der blevet længere mellem bindene, men de er til gengæld blevet tykkere og tykkere, ikke mindst de seneste om småfuglene. I gennemsnit færdiggjorde Glutz 1,2 trykside pr dag i løbet af de 35 år, lidt mere i de sidste 10 år end i de første. Heri er også indregnet søndage og feriedage. Alle, der skriver videnskabeligt arbejde, ved, at det er en meget høj kvote.

Bind 13 på 2178 sider har været rekorden. Men det var også dengang, jeg troede, at bunden skulle slås ud af min økonomi, da jeg åbnede bogpakken.

Afslutningen fejret

Op så den 10. maj i år skulle sidstebindet holdes over dåben. Derfor havde Glutz på forlagets vegne indbudt alle de medarbejdere, han gennem årene havde drøftet enkeltarter med, til en fællesdag hjemme hos sig selv. Det kan her bemærkes, at

værket indeholder bidrag fra to danske medarbejdere, afdøde Hans Lind samt undertegnede, der leverede input til henholdsvis Stor Kobbersneppe og Stormmåge.

Det blev en fornøjelig dag, fra tidlig formiddag til sen aften. I alt deltog 40 personer for at hylde Glutz og Bauer for deres indsats; Bauer har jo i flere måneder hvert år boet i det Glutz'ske hjem. Tidlig næste morgen deltog alle gæsterne i en ekskursion i omegnen af Schwyz, hvor der blev budt på Sortspætte, Hviddrygget Spætte, Alpesejler, Fyrremejse, Ringdrossel, Klippesvale, Bjergpiber og Citronsiskan foruden de mere kendte arter.

Nu er værket altså afsluttet. Endnu forlyder der intet om et eventuelt supplementsbind, men Glutz så ikke ud til at bryde sig om tanken, da jeg mindede ham om, at Ernst Hartert måtte igennem hele to tillægsbind efter *sit* storværk om de palæarktiske fuglearters udseende.

Det er vel også her på sin plads at bemærke, at Glutz gennem alle årene har passet sit professorat i biologi ved Universitetet i Zürich, at han har været en populær og derfor meget søgt ekskursionsleder for sine mange studerende, og at han på grundlag af sine studier af floraen og faunaen i bjergskovsområder især i sin hjemegn har været foregangsmand i kampen for en skovdrift, der tager hensyn til naturen. Glemmes skal vel heller ikke, at en sådan enestående arbejdsindsats aldrig

kunne være gennemført uden en kraftig støtte fra familien – die Damen, som ornitologerne kalder Frau Glutz og datteren.

Danskere læser ikke tysk

Tilbage er kun min egen lille kæphest. Hvorfor er der så få danske feltornitologer, der "læser Glutz"? Mange ved nok, at bogværket eksisterer, men læse i det, nej. Det er skrevet på tysk, og danskerne kan kun læse engelsk. Det er synd på den måde at udelukke sig selv fra den enorme viden, der gemmer sig i værket. Blot ved hjælp af en ordbog til de første 5-6 sider vil en ny verden – mere end 15 000 siders koncentreret viden – ligge åben for læseren. Indvendingerne mod sproget står i øvrigt i et lidt ejendommeligt lys, når man ved, at Glutz selv ud over sin hjemegns schwyzerdütsch taler tysk, fransk, italiensk og engelsk og tilmed har et udmærket kendskab til blandt andet de skandinaviske sprog.

Så mit råd er: få fat i den tysk-danske ordbog og kom igang.

Lars Halling Sørensen

I dette tidsskrift blev de første seks bind af *Handbuch* anmeldt af Finn Salomonsen (DOFT 60: 203-204, 1966; 67: 73, 1973; 70: 77-78, 1976), og Bent Pors Nielsen anmeldte bind 11 (DOFT 85: 91, 1991).

Den 9. Pan-Afrikanske Ornitologiske Kongres, Ghana

Den Pan-Afrikanske Ornitologiske Kongres (PAOC) blev afholdt første gang i 1957 i Livingstone i det daværende Nordrhodesia. Kongressen i Ghana, den 9. i rækken, blev afholdt i Accra i dagene 1.-7. december 1996. Organisator var Ghana Wildlife Society (BirdLife Ghana), og kongressen havde omkring 250 deltagere fra over 45 lande; Afrika var repræsenteret med 150 deltagere fra 32 lande. Fra Norden deltog fem "danskere", Jon Fjeldså, Neil Burgess og Helen de Klerk fra Center for Tropisk Biodiversitet, Flemming Pagh Jensen fra Ornis Consult, og undertegnede fra Dansk Ornitologisk Forening. Endvidere deltog Anders Pape Møller, p.t. indehaver af et professorat i Frankrig.

PAOCs formål er at fremme forståelsen for og beskyttelsen af den afrikanske fuglefauna ved at samle videnskabsfolk og amatører med interesse i bevarelse og beskyttelse af Afrikas fugle og fuglehabitater, samt at tilbyde et internationalt forum til udveksling af erfaringer og idéer. Ydermere ser PAOC det som en vigtig opgave at fremme udviklingen af ornitologisk ekspertise i Afrika, bl.a. ved at skaffe økonomiske midler til kongresdeltagere fra afrikanske lande. Fra dansk side havde Danida via Dansk Ornitologisk Forening givet økonomisk støtte til 8 deltagere fra 6 afrikanske lande samt én deltager fra Danmark.

Hovedtemaet for PAOC-9 var *Birds, Habitat and People*, et meget vidtfavnende emne. Pro-

Som sædvanligt ved den slags arrangementer blev der også afholdt ekskursioner under den 9. Pan-Afrikanske Ornitologkongres. Foto: Jesper Johannes Madsen.

grammet var bygget op omkring tre "plenar sessions", hvor tre inviterede forskere (R. Ydenberg, A. P. Møller, T. Piersma) præsenterede deres seneste resultater, set fra en tropisk synsvinkel. Iøvrigt blev kongressen afviklet således, at to symposierækker forløb parallelt, så man umuligt kunne følge det hele. Desuden var der planlagt tre rundbordsdiskussioner, men kun to blev afholdt – med sparsomt fremmøde, sandsynligvis pga. et forsinket og presset program. Endelig blev omkring 30 posters præsenteret i foyer'en over to dage.

Indholdet

Det enorme udbud af foredrag på kongressen efterlod generelt det indtryk, at der pågår talrige videnskabelige undersøgelser samt et omfattende og seriøst arbejde med fugle- og naturbeskyttelse i store dele af Afrika. Blandt særligt aktive lande er Sydafrika, Kenya, Uganda, Tanzania, Nigeria og Ghana. At biodiversitet og naturbevarelse er blevet integreret i PAOCs program og i ornitologiske aktiviteter rundt om i Afrika, er tilsyneladende en ny udvikling. Positivt er det også, at stadigt flere afrikanere kommer til orde i arrangementer som PAOC, ikke mindst ornitologer, som har deltaget i uddannelsesprogrammer i forbindelse med bevarelsesprojekter.

På et symposium om Afrikas vådområder blev præsenteret det vel nok mest omfattende fuglebeskyttelsesprojekt, der i øjeblikket pågår i Afrika: *Africa Waterfowl Census* (AfWC) under Wetlands International. AfWC, som er et koordineret monitoringsprogram for vådområder i Afrika syd for Sahara, kører nu på sin sjette feltsæson. Målsætningen er at lokalisere og overvåge vådområder, estimere vandfuglebestande og følge deres udvikling, fremme beskyttelsen af vådområder, udvikle netværk, samt uddanne folk både lokalt og nationalt. Der deltager omkring 25 lande, som alle leverer årlige data. Nationalt bruges informationerne til udpegning af Ramsar-lokaliteter, til standardiserede overvågningsprogrammer og lokalitets- og artsforvaltningsaktiviteter, samt til fastsættelse af jagtkvoter. I nogle lande er der oprettet et omfattende netværk bestående af lokale frivillige, forskere og repræsentanter for myndighederne.

Hollænderen T. Piersma indledte fugletræks-sessionen med et usædvanligt spændende foredrag om vadefuglenes træk- og overvintringsstrategier. Piersma og hans team har gennem flere år forsket i energibudgettet hos vadefugle på ynglepladserne, under trækket, og på rasteplasserne i vadehavet og i Vestafrika. Et af de store spørgsmål er, hvorfor nogle vadefugle trækker til Vestafrika, mens andre

bliver hele vinteren i Vesteuropa. Piersma har fundet frem til, at vadefuglenes energiforbrug er størst i vintermånederne, men at det i Vestafrika kun er det halve af energiforbruget i Vesteuropa. Antallet af byttedyrarter er betydeligt større i Vestafrika, og selv om byttedyrene er væsentligt mindre, er deres forekomst konstant og forudsigelig. Der er således store energimæssige fordele ved at overvintrere i Vestafrika. Mens fugle i Vestafrika blot bevæger sig inden for en radius af 2 km, bevæger fugle i Vesteuropa sig dagligt inden for en radius af 20 km, og i løbet af vinteren sker der en omfattende udveksling af vadefugle mellem Vadehavet, De Britiske Øer og Frankrig. I Vestafrika er der ikke påvist nogen udveksling mellem nærliggende overvintringsområder.

Et andet symposium belyste den afrikanske befolknings syn på og betydning for fuglefaunaen. Flere talere omtalte lokalbefolkningens opfattelse af fugle og fuglenes betydning i sprog, tradition, medicin og føde. Vi fik bl.a. at vide hvordan Ndebele-folket i Zimbabwe har ændret syn på fuglene, fra en harmonisk sameksistens til et konfliktfyldt og konkurrencepræget forhold. Ændringen er forårsaget af industrialiseringen og den nye økonomiske struktur. Jeg fandt det meget positivt, at emnet havde fundet vej til et forum som PAOC, da lokalbefolkningens holdning til naturen er af afgørende betydning for naturbevarelsesarbejdet.

En af de 30 posters var af dansk oprindelse. Den præsenterede resultater af biodiversitetsmonitoring i det nordlige Senegal, et projekt udført i samarbejde med Ornis Consult, og posteren blev præ-

senteret af Flemming Pagh Jensen. En anden poster med dansk islæt viste resultaterne af en række undersøgelser i det centrale Tunesien for at identificere vigtige vådområder. Undersøgelserne blev støttet af DOF, hvilket blev nævnt på posteren, hvor DOFs logo også var at se. Det var meget rart at opleve i omgivelser, der ellers var meget dominerede af RSPB.

Afslutning

På baggrund af de katastrofale sociale og politiske problemer flere steder på kontinentet var det yderst positivt at opleve en kongres, hvor der blev præsenteret naturbeskyttelsesaktiviteter fra størstedelen af Afrika. Som professor Ntiamoa-Baidu fremlagde problemet: Er det ikke vigtigere at hjælpe Afrikas nødstedte børn end at hjælpe fuglene? Hendes svar var, at gennem vort arbejde med at fremme bevarelsen af Afrikas fuglefauna arbejder vi samtidig med naturbeskyttelse i videre forstand, og medvirker hermed til at bevare eksistensgrundlaget for mange lokalbefolkninger i Afrika. Men det kræver en ihærdig indsats og betydelige økonomiske midler, hvis vi vil bevare blot en del af den afrikanske natur, vi ser i dag. Jeg tror, at de fleste forlod kongressen med fornyet mod og vilje til at fortsætte arbejdet i Afrika.

Den 10. Pan-Afrikanske Ornitologiske Kongres vil blive afholdt i Tunesien i år 2000. Det bliver første gang, PAOC afholdes i Nordafrika og i et fransktalende land.

Jesper Johannes Madsen